

Spiritul culturii și civilizației în opera lui Dinicu Golescu

Lect.dr. Ivan Ivlampie

Resumé

En 1826 Dinicu Golescu a imprimé à Buda un journal de voyage, suite à son errance à travers l'Europe. Ces notes de voyage sont plus que de simples notes d'un voyageur doué d'une rare curiosité, mais elles représentent aussi un véritable manifeste marqué par les Lumières, manifeste qui s'adresse aux facteurs politiques responsables de l'état déplorable de la nation roumaine. En analysant ce manifeste on voit qu'il offre une perspective réaliste sur l'importance de l'éducation et de la culture dans la formation de l'esprit d'une civilisation. En conséquence, nous avons identifié tous les éléments qui puissent justifier la nomination de Dinicu Golescu parmi les pionniers de la philosophie roumaine de la culture.

Moto: *Căci vorbesc pentru folosul patriii mele, pentru deșteptarea, pentru luminarea, pentru înfrumusețarea și, în scurt, pentru fericirea ei, și chiar pă mine mă dojenesc pentru cea până acum necuviincioasă viețuire și nedrepte luări de bani din patrie...*

Ceea ce Tudor Vladimirescu deschidea pe calea armelor – restaurarea identității și demnității naționale – boierul și marele logofăt Constandin Radovici din Golești va promova același lucru, dar cu uneltele mai subtile, cele ale luminării culturale. Dinicu Golescu (1777-1830) nu a fost unicul cărturar al acelor vremuri de deșteptare națională și nici primul militant care, prin scris, gândea binele patriei, precum nu a fost nici întâiul fondator al celor mai utile instituții culturale. Dar, el rămâne „cel dintâi român modern” prin faptul că a fost primul care a avut conștiința crizei în care se află cultura română.

Însemnare a călătorii mele este primul document de filozofie a culturii pe care l-a dat gândirea românească, în care aspectele de cultură și civilizație, fără a fi definite sau nominalizate ca atare, sunt surprinse în toată complexitatea raportului lor de determinare reciprocă. La acest autor, cultura trebuie să o vedem ca pe un fapt de educație, la nivelul persoanei umane, la cel al claselor sociale și al societății în ansamblu. Civilizația este modul cum se comportă oamenii între ei în toate domeniile vieții sociale, de la cel economic, juridic și politic, până la cel moral sau în însuși interiorul instituțiilor culturale. Oamenii se comportă în funcție de felul în care sunt educați și tot acest comportament are în vedere potențarea maximă a educației în vederea unor relații mai bune între ei. Astfel rezultă bunăstarea și fericirea nației. Dar ce se întâmplă acolo unde lipsește educația (deci, pe acel tărâm unde nu există cultură)? „La noi – spune marele logofăt –, lăcuiitorii, din **multă juguire** ce au avut, și **neluminare**, nu-și cunoaște nici datoria către altul, aducând închinăciune numai aceluia de care să teme, cum stăpânului său, zapciului, ispravnicului, de-l va cunoaște; iar către oricare om nu-ș scoate căciula, fie măcar de cea mai mare treaptă. Cum mi s-au întâmplat chiar mie, să mă

întâlnesc cu mulți lăcuiitori cu căruțe pe drumuri, și nici unul nici căciula ș-au scos, nici drumul jumătate me-au lăsat, în vreme ce, văzându-mă cu barbă, m-au cunoscut că sunt de treapta Divanului. Iar mai tânăr fiind, dar ispravnic, și împrejurat de slugitori, atunci întâlnindu-mă, au căzut la pământ, cu capetele goale, ca niște vinovați de moarte, ce ar fi așteptat scăparea de la mine. Cum și chiar supușii miei, mie îmi dau închinăciune, iar altuia, fie și mai mare și mai bătrân, căci nu are trebuință de acela, nu-i dă închinăciune. Din care se adună că **neînvățătura și înjuguirea prostește pre om, făcându-l și rău**. Și de aceia cu dreptate să uită asupra fieșcăruia cu vrăjmășie, socotind că poate și acesta va veni vreme să-i facă vreun rău, - căci bine n-au văzut de la nime, - sau că și acela îi va cere cevaș, căci lui nime nu-i dă nimic, nici măcar o învățătură, nici un ajutor, nici o îndreptare în datoriile lui, **ci trăiește ca un dobitoc sălbatic** (sbl. m.)”¹ Observăm așadar că acolo unde nu există cultură, relațiile dintre oameni coboară pe treapta sălbăticiei, premergătoare civilizației. *Însemnare a călătorii mele* este o dare de seamă asupra răului funciar din societatea românească de la începuturile epocii moderne, despre starea de sălbăticie care a cuprins toate păturile sociale, despre nevoia imperativă de a eradica răul prin promovarea culturii, ca singura cale de reformare a naturii raporturilor dintre oameni.

Este interesantă metoda prin care Dinicu Golescu descoperă valoarea și importanța culturii în opera de civilizare a popoarelor. Această metodă nu are nimic spectaculos în ea, fiind vorba de o culegere de impresii pe care orice drumeț este în mod fatal nevoit să le înregistreze călătorind pe meleaguri străine. Cărți de călătorie s-au scris în toate timpurile și, observă logofătul, bibliotecile Europei sunt pline de astfel de jurnale de călătorii, relatând imagini din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Și atunci încă o însemnare ar fi fost inutilă la atâtea câte există, dar, totuși, e o nevoie absolută de o astfel de carte deoarece „la noi nu s-au văzut o acest fel de carte”. E

¹ Dinicu Golescu, *Însemnare a călătorii mele*, Editura Minerva, București, 1977, pp. 137-138;

drept că și înainte de Golescu au existat călători care au lăsat în scris impresii despre cele văzute, precum un Nicolae Milescu Spătarul, preotul Mihai Popovici sau boierul Barbu Știrbei. Dar relatările lor vor fi publicate cu mult mai târziu de opera lui Dinicu Golescu (și deci necunoscute autorului nostru), unele având o foarte mică însemnătate. Necesitatea publicării unor însemnări nu era una de a delecta cititorul sedentar, ci de a zgudu din temelii conștiința fiecărui contemporan prin **contrastul** mare ce exista între Valahia și Europa, prin relevarea prăpastiei care s-a săpat la hotarele Țării Românești cu lumea Occidentală: „Dar cum puteam, ochi având, să nu văz, văzând, să nu iau aminte, luând aminte, să nu asemăn, asemănând, să nu judec binele și să nu pohtesc a-l face arătat compatrioților miei ?” /.../ Binele l-au învățat oamenii întâi unii de la alții, neamurile, mai pre urmă, unul de la altul, precum vedem în istorii, că elinii, prin călătorii la Egipt, au tras de acolo luminările științelor, multe din meșteșuguri, și romanilor, strămoșilor noștri, înmulțite le-au comunicat. Iar aceștia în toată Evropa cea luminată le-au revărsat, și aceasta, din zi în zi sporindu-le, însușit roditoare le-au făcut. Și își ferecește noroadele prin comunicația binelui adunat din călătoriile ce fac neamurile, unele prin țările altora, și publicarisindu-le prin cărți” (p. 10). Golescu, în călătoria sa, vede, ia aminte, compară ca să deslușească și să judece binele pentru ca în final să-l transmită compatrioților, ca aceștia să-l sporească. El nu face altceva decât să urmeze procesul civilizației, așa cum a avut el loc pe firul istorie. Filozofia sa este una de exilat, când dorul de patrie se transformă în judecată aspră și chibzuită referitoare la starea țării, prin comparație cu ceea ce se întâmplă în locuri străine.

Mulți exegeți ai acestui jurnal de călătorie vorbesc despre o metamorfoză rapidă și definitivă pe care autorul a suferit-o prin contactul cu Occidentul, despre un om zgduuit care trăiește prefaceri bruște, despre un alt Pavel fulgerat pe drumul Damascului etc. Aceste aprecieri au în vedere timpul pe care boierul l-a petrecut în anii 1824, 1825 și 1826 în Austria, Italia și Elveția, țări în care își ducea fiii spre învățatură. Dar, Golescu a mai întreprins călătorii în afara Valahiei, în 1802 la Paris, unde este trimis într-o misiune de către boieri pe lângă Napoleon Bonaparte, în repetate rânduri în Transilvania, în mod special la Brașov (anul 1821 este primul din cei șase ani se exil), în 1823 în Rusia cu o misiune la țarul Alexandru. De ce tocmai călătoriile din anii 1824-1825 îl transformă în mod spectaculos? Cred că nu este vorba chiar de o fulgerare a lui Dumnezeu pe drumul Damascului, deși dumnezeiești sunt intențiile golescului din jurnalul său de călătorie. El era format în spiritul culturii clasice grecești și deja înzestrat cu ideile iluministe, prin educația – extrem de rară pe atunci – primită la casa părintească și la Academia grecească din București. Ceea ce a fost luat drept prefacere bruscă nu poate avea în vedere omul

(goleștii au fost mereu înaintea vremurilor), ci momentul istoric în fața căruia omul Dinicu Golescu a știut să-și valorifice întreaga știință și experiență pentru a o transforma într-un manifest de reformare a patriei. A reușit atât de bine să exceleze în arta persuasiunii, încât influența pe care a exercitat-o în epocă e la fel de importantă precum deruta pe care a putut să o stârnească la marii interpreți ai operei sale, de la Pompiliu Eliade și Nicolae Iorga, până la George Călinescu și Perpessicius. Pe acești critici rafinați i-a amăgit cu declarații socratice de umilință și smerenie în fața cărora e imposibil să manifesti suspiciune privind sinceritatea mărturisirii: „O! cum îmi aduc aminte, și cum sunt silit să mă spovedesc că sunt foarte greșit. Căci eu nu numai nu am făcut nici un bine, cât de mic, patrii, spre mulțumire căci au hrănit, au îmbogățit, au cinstit pe părinții miei, moși și strămoși, ci, de la cea dintâi dregătorie și până la cea din urmă, **n-am conținut luând luări nepravălnicite de la acest norod care nu-ș are nici hrana din toate zilele**” (s. m.). Un om atât de mârșav nu poate stărni decât admirație pentru brusca lui convertire la valorile binelui, pentru sincera lui remușcare față de atitudinea neomenească din trecut, pentru abjurarea condiției privilegiate, ca izvor al răului fundamental din societate. Or, e vădit faptul că Dinicu Golescu, după modelul părintelui său, nu a conținut a fi un făcător de bine. Niște mărturisiri ca cele de mai sus reprezintă un început de maieutică existențială, prin care boierul crede că îi va atrage de partea sa pe toți cei ce au procedat la „luări nepravălnicite de la acest norod” tocmai spre a descătușa energia ațipită a acestora spre cerințele noi ale vremurilor. Un boier crud, neînsușit de sentimente omenești, nu ar fi avut niciodată puterea de a vedea, de a lua aminte, de a compara și de a judeca binele, pentru ca în final să-l transmită compatrioților, ca aceștia să-l sporească. Este edificator și faptul că asupra acestei scrieri, tipărită la Buda în toamna anului 1826, s-a așternut mai bine de jumătate de veac (după moartea autorului) o tăcere suspectă, motivată poate de inconfortul pe care îl trezea atitudinea radicală a boierului față de luxul în care viețuiau cei din pătura socială din care el însuși făcea parte. Nu este o întâmplare că a doua ediție apare abia după răscoala din 1907, tipărită de Nerva Hodoș, prin mijloace bănești personale în 1910 la București.

Însemnare a călătoriei mele trebuia să fie o carte a cărei forță consta în puterea ei de a-i convinge pe cei ce erau responsabili de destinul nefericit al țării și de cumplita sărăcie în care se zbăteau țărani, pătura producătoare a societății. De aceea, îndemnul autorului este cel de unire a tuturor energiilor creatoare în vederea eradicării înapoierii culturale a locuitorilor indiferent de starea lor socială: „O! preaputernice părinte al tuturor noroadelor! Niciodată nu o să se ridice de asupra neamului acest nor întunecos, plin de răutăți și de chinuri? O! preabunule stăpâne! Nu o să fim izbăviți odată de toate nevoile?

Nu o să ne învrednicim să vedem o rază de lumină, care să ne îndrepteze spre obșteasca fericire? Dar ce zic? – Rază? Iată, întreagă lumină s-au arătat, de cătră preaindurătorul Dumnezeu trimisă prin preaputernicul protector și apărător al patriii noastre, carele așteaptă de la noi numai o mică și ușoară urmare, – **unirea**, zic, cea spre fericirea obștii, căci după aceasta vin toate fericirile; iar fără de aceasta, nici un bine în lume nu să întemeiază; și căci în obșteasca fericire va găsi fieșcare și pe a sa; iar în parte numai străduindu-ne, avem destule pilde; **că ne-am pierdut slava, starea și cinstea, ajungând și în hula lumii.** Unirea spre folosul obștii ne fericeste, unirea slăvește, unirea întemeiază tot binele. După aceasta alergând, fraților! să o îmbrățișăm, ca prin fapte să ne cunoaștem că am vrut, dar n-am putut să slujim patriii! (sbl.m. pp.172-173)

Intenționând să trezească în contemporani spiritul de solidaritate în vederea grabnicelor prefaceri, Goleșcu vrea să-i impresioneze mai întâi prin descrierea treptei înalte de civilizație pe care o cunoștea țările Apusului. Trei sferturi din carte sunt dedicate acestei descrieri, în care se poate observa lesne că boierul român întreprinde o anchetă de teren, fiind atent la toate aspectele care definesc o civilizație: de la cele economice (legate de cultura plantelor și creșterea animalelor, de transportul pe uscat și pe apă, de modul cum funcționează corespondența, de producția meșteșugărească, de plata impozitelor etc), până la cele politice (legate de raportul dintre monarh și popor, de raportul dintre nobilii și oamenii de rând, de modul de promovare în ierarhia de stat, de gradul de participare și informare a cetățenilor la viața publică), sociale și morale. Goleșcu e impresionat de numărul mare de spitale, de diversitatea școlilor, de bibliotecile nelipsite, de teatrele accesibile în limba națională întregului popor, de tot soiul de muzee și, mai ales, de grădinile și parcurile din orașele întâlnite sau de la periferia lor, încât nu uită să ne transmită ceea ce i-a spus un boier: „mai mulțumit este să fie grădinar la această grădină [Schöbrunn] decât ban în ticăloasă Țara Românească”.

Încercând să surprindă cât mai urgent toate aceste aspecte, el realizează neputința limbii române de a-l ajuta în acest demers: „Eu, plecând din Brașov, am început să scriu, ceea ce vedeam, în limba națională, și nu după zile multe, ci după puține, am fost silit să scriu în limba grecească; căci foarte des întâmpinam vederi de lucruri ce nu le aveam numite în limba națională, cum : șadârvanul, statue, cascade și altele, pentru care ar fi trebuit să zăbovesc ceasuri, socotindu-mă de unde s-ar cuveni să le întrebuițez; și așa am fost silit să las limba națională, și să încep grecește. Și aceasta nu fără de a încerca rușine, căci toți tovarășii drumași scria fieșcare în limba sa cea națională.” (p. 84) Întors din călătorie, Goleșcu va transpune în limba națională cele ce i s-au arătat vederii, meritul lui fiind cu atât mai mare cu cât a introdus cca. 240 de noi cuvinte care de atunci s-au

încetățenit în limba română (ca, de exemplu, fabrică, doctor, bibliotecă, gazetă, academie, estetică).

Frumosul artificial și frumosul natural, la care este atât de sensibil călătorul nostru, îi creează destule dificultăți de exprimare, sau chiar neputința exprimării. În parcul Belvedere din Viena, vizitează „o mare casă cu multe odăi, și toate pline cu lucruri din vechime, și lucruri scumpe”. În aceste odăi, el vede „multe miș de icoane și cadre mici și mari, noă și din vechime, zugrăvite de cei mai numiți zugravi, și a fieșcărui cea cu mai mare meșteșug lucrată, din care este una, icoana mironosiții Mariii Magdalinii. La această vedere tot omul rămâne înlemnit./.../ O altă mare cadră, întru care să arată întristarea a unui întregi familii pentru fiul ce să pornește la război. Pe această cadră puțini o văd și nu lăcrămează. Taică-său și maica sa mai departe stând, plâng frângându-și mâinile, nevastă-sa, toată plină de lacrimi, cutremurându-să îl stränge de mână. Împrejurul lor copiii, din care, cei mari întristați, și cei mici, din necunoștință, nesupărați. Iar ostașul, ca unul ce este hotărât la această slujbă pentru patrie, strângându-i mâna nevastă-si, cu capul întors întru altă parte, își face pasul plecării.” (pp. 63-64) Cartea este plină de astfel de însemnări ale reprezentării frumosului și observăm felul naiv în care este receptat și descris acest frumos. Autorul este instruit în privința stilurilor artistice, fiind în măsură să aprecieze „zidiri de case, din care una este împodobită după obiceiul chinezesc”.

Ne aflăm cu aceste receptări ale creațiilor artistice în faza inițială a filozofiei românești a culturii, o fază în care estetismul copleșitor de naiv nu a permis încă intrarea în scenă a reflecției critice, care să fie detașată de emoția receptării operei de artă. Nu e vorba numai de lipsa vocabularului care să ajute la un astfel de exercițiu, dar nici măcar în Europa nu s-a născut încă aparatul categorial care să sprijine astfel de reflecții mature. Din această perspectivă, *Însemnare a călătorii mele* e opera care poate fi luată ca punct de referință față de progresul pe care îl va înregistra gândirea filozofică românească în sesizarea fenomenului culturii și a diferențelor stilistice dintre culturi. Ne putem duce cu gândul la elaborarea teoretică deosebită pe care un alt călător și „exilat” român o va întreprinde numai după un secol, aici avându-l în vedere pe Lucian Blaga.

Dinicu Goleșcu se vede la fel de neputincios să prezinte spectacolul natural pe care îl oferă o cataractă a Rinului, care în bătaia razelor soarelui „face o vedere pe care eu n-am putere de a o descrie”. Există în această neputință poate un îndemn subtil, pe care autorul îl strecoară pe tot parcursul jurnalului („nu folosește auzirea descrierii, este trebuință de vedere” - p. 98), și care nu urmărește altceva decât să-l constrângă pe cititor să se mobilizeze într-o călătorie asemănătoare: cascada de pe Rin este minunată „căci nici cu condeiul, nici cu zugrăveală poate cineva să-i facă arătare și descriere, încât cel ce îl va vedea zugrăvit, sau îi va citi descrierea, să poată a-l petrece

cu simțirea, **întocmai cum când l-ar vedea cu ochii**" (sbl. m. p.174). Logofătul este un bun cunoscător al filozofiei lui Platon și probabil că ne întâlnim aici cu o deliberată semnarea a frumosului desăvârșit, ca un îndemn la receptarea lui directă, la fața locului. Cel ce s-ar lăsa molipsit de mesaj, cu siguranță ca va ajunge să se deschidă și față de ideea de bine, de care este cuprins Apusul. La Platon, contemplarea frumosului este punctul inițial al procesului anamnetic, care cu siguranță îl deschide pe cel paralizat de Ideea de frumos spre întreaga lume a Ideilor și, în final, spre Ideea de Bine. Și „anamneza” autorului iluminist țintește ca spre un punct final ideea de bine al patriei. Căci partea masivă a jurnalului său se ocupă cu descrierea **binelui** general întâlnit prin țările străine în raport cu **răul** lăsat în urmă, în țara din care a plecat călătorul nostru.

Îndeplinirea datoriei spre care a fost chemat clerul bisericesc, faptele bune ale guvernanților și ale aristocrației care caută să aducă norodului fericirea, toate mijloacele de înfrumusețare a orașelor și a satelor care asigură confortul și bunăstarea oamenilor de rând îl determină pe boier „de a lua această îndrăzneală să descriu cele bune ce am văzut, să însemnez cele ce rău să urma în patria noastră, și să chem pe frații compatrioți la o soțeta cum am văzut, care să silește a depărta relile și a îmbrățișa binele, și la tălmăcirii de cărți. Și așa, în puțină vreme, această maică patrie să va bucura, căci cei adevărați fii ai ei vor începe să să arate că au virtute și că au cunoscut datoriile lor către ea: căci oamenii mărturisesc și zic că **patria este un pământ pe carele toți lăcitorii se interisarisc a-l păzi, și nimeni nu va să-l părăsească**, pentru căci nimeni nu-ș lasă norocirea și mai vartos acele pământuri în care streinii își caută loc de scăpare. Acest pământ este o maică care își iubește pre toți fiii, carea nu-i deosibește, fără numai într-atâta ei vor să să deosibească. Aceasta este o hrănitoare care își dă laptele cu atâta bucurie cu cât el este primit. Aceasta este o maică care binevoiește să se afle între toți copiii săi, din care unii pot fi mai bogați, și alții de mijloc, dar pe nici unul nu poștește să fie sărac, fie măcar mari, măcar mici, nici că voiește să fie vreunul împilat cu necazuri.” (pp.88-89).

Întâlnim în *Însemnare a călătorii mele* judecăți care se referă la un sistem al valorilor care determină o firească întemeiere socială sau, dimpotrivă, una anormală. În țările din Apus există o armonie între cultivarea valorilor economice, care se află la temelia civilizației, și promovarea justiției, între comportamentul politic al guvernanților și respectul de care se bucură din partea societății, între educația artistică împreună cu cea științifică și conduita morală a oamenilor.

Dinicu Golescu e atent la hărnicia sașilor care știu a prefăce un pământ mai mult pietros într-unul roditor prin îngrășarea lui cu gunoi, la ingeniozitatea italienilor care folosesc irigațiile, fără a se lăsa la voia întâmplătoare a ploii, la seriozitatea

eiveșienilor („grajdurile, ce au pe la toate satele, sunt vrednice de vedere, căci sunt pardosite cu temei și cu orânduială de a putea să fie tot curate, având și fântână într-însele curgătoare. Iaslele sunt și de piatră, grătarurile și de fier/.../ dar fiindcă lucrează pământul bine și îl ajută cu multe chipuri, mai nu rămâne loc pe care nu îl samănă de 2 ori într-un an.” – p. 150) sau aceea a austriecilor („numai văzând cinevaș sămănăturile lor pe câmpuri îi hotărăște că sunt foarte muncitori și hotărâți de a săvârși toate lucrurile cu temei și cu orânduială. Cine îi va vedea arând numai cu doi cai, dar foarte mari și frumoși; arătură foarte dreaptă, și sămănătura linec pe urma plugului; plugul tot de fier, până și roatele nu au nici bucățică de lemn. Și văzându-i cinevaș cum sunt de bine și curat îmbrăcați la vremea muncii, iarăși îi hotărăște că sunt fericiți, având cel mai prost și leneș birnic toate câte se cuvine să aibă o bună gazdă, îmbrăcat curat și el, și nevasta și copiii. Picior gol, peste puțință este de a vedea, măcar aibă și 10 copii; toți cu cizme în picioare trebuie să fie. Iar aceia care sunt mai deșteptați, neleneși și vrednici, au și stare de avere bună.” – p. 74). Îl impresionează grija statului austriac de a înființa case de lucru unde sunt strânși toți săracii ciungi, leneșii, orbii sau șchiopii, și care „lucrează la feliurimi de meșteșuguri, nelăsându-i să umble pe drumuri despoiați, cerând milă, căci stăpânirea este mult mai datoare de a îngriji pentru aceștia, decât fieșcare alt oroșan de a-i ajuta cu câte o para.” (p. 42) Sistemul de impozitare este foarte bine orânduit prin lege, toți plătesc în funcție de averea pe care o au și nicidecum cei bogați, fiind la putere, să fie scutiți, iar cei săraci să dea totul.

Starea de sălbăticie pe care boierul a lăsat-o în urma sa își află explicația abia prin comparație cu îndestularea și fericirea din vest. Prima observație este făcută chiar în țara vecină, în Ardeal, unde Golescu se miră de condiția înstărită a țărănilor cu toate că ei lucrează 200 de zile în folosul moșierului: „Acum judece fieșcare, care pot fi pricinile de a fi mai în bună stare aceia care muncesc altora peste 200 de zile pă an, de cei ce lucrează numai 12, decât numai căci nu-i lipsește din auzul urechii, de cum se naște și până moare, cuvintele: «ado bani!».” (p. 23)

Jaful practicat sistematic în timpul domniilor fanariote este principala cauză a înapoierii Țării Românești. Această împilare financiară la care este supus norodul devine, în ochii autorului, punctul de referință al începutului de reforme, iar prin descrierea condiției celor năpăstuiți el a făcut, după o fericită expresie a lui Pompiliu Eliade, „să se coboare dragostea pentru țărani de pe buze în inimi”.

Așezarea tuturor relațiilor umane pe „dare de bani” este blestemul civilizației românești. Locuitorul unui pământ bogat și frumos, cum este cel al Țării Românești, fiind birnic se află într-o stare de sărăcie de neimaginat pentru toți străinii. Mai grav, pentru același bir s-au hotărât și pedepse „ca să dea ceia ce nu are și atâți câți nu poate agonisi”. Într-o cuvântare patetică, logofătul Golescu este foarte

expresiv în zugrăvirea condiției inumane la care a fost adus poporul:

„O! să cutremură mintea omului, când își va aduce aminte că făptura dumnezeirii, omenirea, frații noștri, au fost câte 10 așternuți pe pământ, cu ochii în soare, și o barmă mare și grea pusă pe pântecile lor, ca mușcându-i muștele și țînțarii, nici să poată a se feri. Aceasta de nu s-au urmat de nimeni, împungă-mă pre mine cugetul, căci scriu o minciună; iar de au săvârșit-o un român către frații lui români, numai ca să să întoarcă cu bani mulți strânși, arătându-să cu slujbă către stăpânitor, acela, citind și aducându-și aminte, împungă-l pe el cugetul, și de acum înainte părăsască-să de acele urmări; căci condeile nu vor mai fi uscate, și asemenea urmări nu vor mai fi cunoscute numai duhovnicilor și suferite de pătimiși, ci condeiu va da în veleagul obștii atât urmările cele spre folosul neamului, cât și cele spre prăpădenia lui.

Alți creștini, tot pentru dare de bani, au fost spânzurați cu capu în jos, și alții, iarăși, închiși în coșare de vite, unde le-au dat fum, și alte multe asemenea pedepsi./.../

Aceste nedrepte urmări și nepomenite peste tot pământul i-au adus pe ticăloșii lăcuitoari întru așa stare, încât întrând cinevaș într-acele locuri, unde să numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiei lui, și, în scurt, nimic; ci numai niște odăi în pământ, ce le zic bordeie, unde întrând cinevaș, nu are a vedea alt decât o gaură numai în pământ, încât poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrii, și un coș de nuiete scos afară din fața pământului și lipit cu balebă. Și, după sobă, încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape fugând, cum va simți că au venit cinevaș la ușă-i; căci știe că nu poate fi alt decât un trimis spre împlinire de bani. Și el neavând să dea, ori o să-l bată, ori o să-l lege și o să-l ducă să-l vânză, pentru un an, doi, și mai mulți, sau la un boierenaș, sau la un arendaș, sau la oricine să va găsi, ca el să-i slujească acei ani, și banii ce să dau pentru slujba acelor ani, să să ia pentru birul lui./.../ **Ce era dator această făptură dumnezeiască să și robească ca să dea și ce nu are domnului?**

Și apoi, întrând cinevaș întru acele bordeie ale lor, peste puțină era de a găsi pe trupurile lor, și în casă, lucru de zece lei; căci și căldarea cu care o să-și facă mămăliga nu o are fieșcine, ci sunt 5-6 tovarăș pe una. Și când aceștea, din nenorocire, prindea de veste când vinea în satul lor zapciù, polcovnicu, căpitanu, mumbașir isprăvnicesc, mumbașir domnesc, fugea atât ei, cât și muierile lor; și copiii care putea fugi, prin păduri și pe munți, **intocmai ca dobitoacele cele sălbaticе**, când le gonesc vânătorii cu câinii. Căci știa că, prinzându-i, nu mai este altă vorbă decât cerere de bani, și ei, neavând bani, vor lua gârbaciuri pe spinare. Nu crez că cel mai rău tiran stăpânitor, - văzând chiar cu ochii lui pe această făptură dumnezeiască, pe acest deopotrivă cu el om, fugând pe munți și prin păduri, cu picioarele goale

până în genunchе și cu mâinile până în cot negre și părлите, și haina care o au pe ei - numai din bucățele, iar copiii - de tot despoeați, - nu crez că nu i se va muia inima, cât de sălbatic și rău va fi, și va mai cere bani de la o așa stare de oameni” (sbl. m., pp. 76-78).

Fragmentul reprezintă unul din actele de acuzare la adresa practicilor samavolnice, menit să zguduie din temelii conștiința celor responsabili, în rândul cărora, după cum am văzut, se situează chiar și boierul Dinicu Golescu. Critica practicilor de **luare de bani** urmărește aspectele nelegiuite prin care se distribuie funcțiile în aparatul de stat, se numesc diferiți funcționari responsabili cu strânsul dărilor, sau a modului corupt prin care se soluționează cazurile în justiție. Bani devin, așadar, valoarea supremă din societatea românească, dobândind misiunea unică și sacră de a intermediaria toate relațiile umane. Acest mod de răsturnare a unei ierarhii sănătoase a valorilor a avut drept consecință subminarea funcției pe care o aveau toate celelalte valori situate deasupra celei economice și, prin golul astfel produs, banii au reușit să preia atribuțiuni care se aflau în menirea justiției sau a educației, a ordinii de drept sau a moralității, a competenței științifice sau a afirmării sociale potrivit meritelor etc. Boierul e obișnuit să vadă în țara lui oameni „făr’ de nici o știință, învățătură și dar, făr’ de nici o slujbă către patrie, într-o clipă urcați la cea mai înaltă treaptă; ci numai prin dare de bani; cum și pre cei mai slăviți, în nalte trepte, și bogați, ca un trăsnet aruncați jos și săraci, făr’ de nici o greșeală și judecată, ci numai căci au contenit darea de bani” (p. 130). Pledoaria autorului este în favoarea reazăzării tuturor valorilor potrivit unei armonii ce ține de o ordine a firescului: un firesc rezultat chiar din faptul că orice om este făptura dumnezeirii și că nu va găsi nimeni vreo deosebire „între cenușa din trupul împăratului și dintr-a săracului”. Dacă am urma modelul Apusului, „atunci adevărat **ne-am mândri** pentru darurile cele cu sudoarea noastră câștigate, iar nu pentru metalul pământului, din care ne facem anterie de fir, nici pentru părul cămilionii, cu care ne încingem, nici pentru pielea samurului și a răsului, pentru care și **de răs am ajuns**” (sbl. m.; p.82).

Care este consecința **luării de bani** în Țara Românească în comparație cu aceeași practică din Vest ? În țările civilizate, boierul nu a observat decât un singur fapt: luarea de bani era în beneficiul tuturor, de la comoditatea conferită de starea drumurilor sau a modului de funcționare a serviciilor poștale, până la oferta educațională larg diversificată sau a modului degajat de opțiune în privința consumării timpului liber (fie de a astupa răpele în vederea restituirii spațiului natural celui economic, fie de a opta pentru un spectacol la teatru, pentru o plimbare într-un parc, pentru o delectare într-un muzeu sau pentru o drumeție în aer liber la țară). Pe când în Valahia nu numai că s-a redus numărul de școli, nu numai că sunt tot mai puțini știutorii de carte, dar nici nu se dorește

luminarea poporului tocmai pentru a-l menține în robie și a-l extorca de bani.

Și unde se duc fondurile obținute în chipul acesta nelegiuit? Prima constatare a autorului are în vedere luxul la care se dedau păturile înstărite. Cartea este plină de pasaje în care Golescu își exprimă indignarea față de risipirea averilor în scopuri inutile și neproductive, fapt ce duce la zădărnicierea strădaniei norodului. Față de Apus, care investește energiile creatoare în opere durabile de cultură, menite să copleșească și să încante fiecare făptură umană, în țara sa, boierul vede energiile risipindu-se într-un lux deșăntat: „la noi, unde îmi trebuie hârtie de voi voi să înșir numele acelor trântăroși și cu picioarele goale, sau streini sau pământeni, care, fără e de o sută lei, au ajuns, în puțini ani, milionști cu palaturi și cu moșii, întocmai ca familiile ce le agonisesc în vreme de două-trei sute de ani, și nu ajută nici patria, nici trebuințele orașului, cu nici un mijloc, măcar să dea din averea lui dintr-o mie una; ci strâng numai din averea norodului, fără de a să folosi și norodul de la ei.” (p. 35)

Criticând luxul, Golescu enunță o constantă ce ține de firea păturii de parveniți, pe care nu va înceta să o combată un I L Caragiale, când va demasca moftul român, moft perpetuu prezent și nelipsit din viața noastră cotidiană. Astfel, deși cunosc sărăcia, luând mărfurile pe răboj, cu riscul de a-și pune moșiile la mezat, soțiile boierilor sunt groaznic stăpânite de lux: „Mai bucuroase sunt acasă să le moară copiii de foame, decât să iasă la plimbare fără de a avea pe rochie alte o sută de bucățele în felurimi cusute, ce le zic garnituri, carele este o îndoită cheltuială” (p. 58). Și încă acest lux este unul de prost gust, fiindcă astfel de haine în Europa le poartă doar actorii pe scenă.

Urmărind vreme de 30 de ani unde s-a scurs această sudoare și dare de bani a norodului, Golescu trece în revistă „mulțimea domnilor ce au fost întru acești ani”, negăsind nici o fericire la nici o familie și nici printre urmași; „toți se află în nepomenită sărăcie, despărțiți și răspândiți toți în toate părțile, fără de nici o judecată și înverdată vină”. Apoi, cercetând stările boierești în comparație cu starea lor de odinioară, logofătul nu găsește „familiile mai bogate, ci mai sărace, și unile de tot prăpădite, căci, pe acelea vremi, toți negușitorii să împrumuta de pe la casele boierești, având fieșcare boieri câte unul și doi pe carii îi iubea și îi ajuta: acum boierii suntem datori pe la negușitori” (p. 131). Am putea crede că în această anchetă, care vrea să dea de urma banilor storși de la popor, Golescu își exprimă interesul de clasă; că el deplânge dispariția relațiilor feudale și patriarhale și că se face exponentul vechilor structuri conservatoare pe care le-ar dori perpetuate. O lectură marxistă l-ar recupera numai din această perspectivă. Dar privirea lui este îndreptată înspre viitorul și binele nației. Faptul că el continuă ancheta măcar de ar descoperi o acumulare de capital în rândurile burgheziei în ascensiune care să fie punctul de pornire în opera de

iluminare a poporului este un indiciu clar al generozității demersului său, care iese din cadrele înguste ale egoismului de clasă. Și printre negustori nu descoperă decât același lux și lipsă de chiverniseală în dauna întregii societăți. Așa cum poporul de rând este bătut de soartă, tot astfel nici condiția păturilor superioare nu scapă acestei sancțiuni impersonale. Când citim concluziile anchetei autorului, nu trebuie să-l credem deznădăjduit, ci prin descrierea realistă a realităților sociale e nevoie să-i pătrundem intenția mobilizatoare: Așadar, fraților! negăsind strudania acestui norod la nici o treaptă de om întemeiată, ci numai de la unul până la altul preumblată, din care pricină în puțini ani ajunge cel bogat sărac, și cel slăvit necinstit, sunt silit să zic că: fiindcă toate urmările ne sunt întemeiate în nedreptate, și în neorânduială bună, de aceea preaputernica dumnezeire nu mai pedepsește de al-17-lea neam, ci chiar pe noi însuși, cu perdere de cinste și de averi și, în scurt, cu prefacere aceii de astăzi veselii, mâne în tristare”. (s. m., p. 133)

Dinicu Golescu cere imperios izgonirea principalului dușman al patriei, care este luxul, înlocuirea lui cu economia, cu promovarea hărniciei, a activităților economice de bază – din agricultură, industrie și comerț – care duc la îmbogățirea societății și la posibilitatea întemeierii tuturor instituțiilor culturale și de asistență socială, în care fiecare fiu al patriei își poate regăsi neirosită energia de care a dat dovadă. Boierul logofăt este un filozof iluminist, care vede binele patriei în promovarea culturii și a valorilor umane superioare, dar și un militant pe tărâmul obștesc, fiind inițiatorul instituțiilor școlare democratice, al unei *Societăți literare* al cărei program a promovat începutul traducerilor din cultura clasică, elaborarea gramaticii limbii naționale, a unui dicționar al limbii române, apariția presei etc. O personalitate remarcabilă formată în spiritul ideilor sale și care îi va continua inițiativa a fost Ion Eliade Rădulescu. Nici cei patru fii ai săi, pentru care va întreprinde faimoasa călătorie, nu-și vor dezminți părintele, jucând un rol important în planul vieții politice și mai ales în timpul revoluției din 1848.

Pentru noi, cei de astăzi, opera lui Dinicu Golescu nu are doar valoarea unui document istoric, lingvistic sau cultural, cât mai ales (fără a minimaliza importanța valorilor enunțate), prin conștientizarea situației-limită, de criză a civilizației românești de la începuturile epocii moderne, are valoarea unui punct de referință pentru o judecată de mândrie sau de rușine în cadrul strămt al timpului ce s-a scurs cu energiile neamului cu tot.